

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 11 (Haziran/June 2023), s. 1165-1166.

Geliş Tarihi-Received: 20.06.2023

Kabul Tarihi-Accepted: 29.06.2023

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

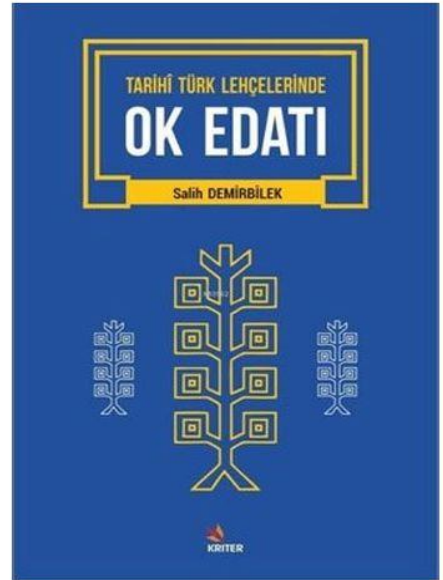
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1317514

Demirbilek, Salih (2020). *Tarihî Türk Lehçelerinde Ok Edatı*. İstanbul: Kriter Yayınevi.

Betül GÜVENDİ*

Türk dili tarihi açısından bakıldığında “Ok” edatının geçmişi Tarihî lehçelerdeki ilk metinlere kadar dayanmaktadır. Bu açıdan düşünüldüğünde “Ok” edatının derin bir tarihi olduğu ve hakkında kapsamlı bir inceleme yapmanın önemi çok açıktır. “Ok” edatı ile ilgili Türkiye’de ilk çalışma Zeynep Korkmaz’ın “Türkçede ok/ök Kuvvetlendirme (İntensivum) Edatı Üzerine” adlı çalışmasıdır. Zira Zeynep Korkmaz’ın çalışması yazarın da belirttiği gibi bu çalışmanın ilham kaynağı olmuştur. Salih Demirbilek tarafından ele alınan “*Tarihî Türk Lehçelerinde Ok Edatı*” adlı bu eserde Tarihî lehçelerdeki metinler taranarak Tarihî Türk lehçelerinden günümüze kadar gelen “Ok” edatının kullanımı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bir giriş ve üç ana bölümden oluşan çalışma incelendiğinde “Ok” edatı hakkında en kapsamlı çalışma olduğu görülmektedir.

Eserin giriş bölümünde çalışmada yer alan “*Edat, pekiştirme ve enklitiklik*” gibi temel kavramlar açıklanmıştır. Bu kavramlar çeşitli görüşlerle gayet açık bir şekilde sunulmuştur. Bu kısmı da kendi içinde üçe ayırmak mümkündür. İlk olarak “*Edat*” kavramının ne olduğu, Türk dilindeki konumu ve çeşitleri açıklanmıştır. Daha sonra gramer kitaplarında ve sözlüklerde nasıl yer aldığı ve son olarak da Türkçede edatlar hakkında yapılan çalışmalar verilmiştir. Edat kavramından sonra Türkçede “*Pekiştirme*” kavramı açıklanmış ve edatlarla olan ilgisi ortaya konulmuştur. Giriş bölümünde son olarak da “*Enklitiklik*” kavramı incelenmiş ve hakkında yapılan başlıca çalışmalar örneklendirilmiştir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun/Türkiye, e-posta: betulguvendi2022@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1343-3959.

Birinci bölüm “Ok Edatının Kullanım Alanları” başlığından oluşmaktadır. Bu bölümde öncelikle “Ok Edatı” kavramı üzerinde durulmuştur. Türk dili tarihinin en eski metinlerinden itibaren görülen Ok edatının özellikle Eski Uygurcada sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir. Türk dili tarihinin içinde ok edatının dil uyumlarına uygunluk göstermesi özelliği onun ekleşmesinin zeminini oluşturmuştur.

Türk dilinin en eskicil sözcüklerinden olan Ok edatının varlığı ilk olarak Yenisey ve Tonyukuk Yazıtlarında tespit edilmiştir. Eski Uygur Türkçesi döneminde de buna oldukça sık rastlanılmasına rağmen Karahanlı Türkçesi dönemi eserlerine bakıldığında bu sık kullanımda düşüş tespit edilmiştir. Aynı şekilde Harezmi Türkçesi ve Kıpçak Türkçesinde de bu düşüş devamlılığını sürdürmüştür. Çağatay Türkçesine bakıldığında Ok edatının kendinden önceki dönemlere nazaran daha geniş bir kullanıma sahip olduğu görülmektedir. “Eckmann’ın tasnifini göz önüne alırsak: özellikle *Klasik öncesi dönem* (15. yüzyılın başlarından Nevayî’nin 1465’te ilk divanını tertibine kadar) ve *klasik dönem* (1465-1600) içerisine giren ilk metinlerde Ok edatının kullanımına daha çok rastlanmaktadır. *Klasik sonrası dönem* (1600-1921)’de ise Ok edatının işlevliği azalmaktadır.”¹ Batı Türkçesinin ilk dönem eserleri de incelendiğinde Ok edatının kullanılmamış olduğu açıkça görülmektedir.

Yazar, birinci bölümün son kısmında ok edatı ile ilgili bu zamana kadar yapılmış olan çalışmalardan bahsederek bölümü sonlandırmıştır.

İkinci bölüm “Ok Edatının Anlam ve Gramatikal Kullanımı” başlığı kapsamında oluşturulmuştur. Bu bölümü de kendi içinde iki bölüme ayırmak mümkündür. İlk olarak ok edatı anlam bakımından ele alınıp genel bir çerçevesi çizilmiştir. Daha sonra da ok edatının gramatikal kullanımı tasnif edilmiştir. Bu tasnif “İsim+Ok, Sıfat+Ok, Zamir+Ok, Zarf+Ok, Edat+Ok, Fiil+Ok ve Cümlelerin Öğeleriyle Kullanımı” şeklinde oluşturulmuştur.

Üçüncü bölüm “Ok Edatının Kalıplaşması” başlığından oluşan son bölümdür. Bu son bölümde ok edatının kalıplaşması “Eklerle Kalıplaşma” ve “Sözcüklerle Kalıplaşma” olarak iki temel açıdan ele alınmıştır. Bu bölümün sonunda “Son söz” kısmı yer almaktadır.

Türk dili tarihi açısından bakıldığında ok edatı hakkında ilk müstakil çalışmayı Zeynep Korkmaz ortaya koymuştur. Daha sonra Necmettin Hacıeminoğlu ve Ahat Üstüner de bu konu hakkında çalışmalara devam etmişlerdir. Fakat Salih Demirbilek tarafından hazırlanan bu çalışmayı ok edatı hakkında bu zamana kadar yapılan en kapsamlı ve örneklendirme açısından en zengin çalışma olarak değerlendirmek gerekmektedir. Oldukça donanımlı bir çalışmayla Türk dili araştırmalarına yapmış olduğu katkıları için Salih Demirbilek’i tebrik ederiz.

¹ Salih Demirbilek, *Tarihî Türk Lehçelerinde Ok Edatı*, Kriter Yayınevi, İstanbul 2020, s.22.